

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Žižkovo náměstí 5, 771 40 Olomouc

Katedra českého jazyka a literatury

Sabina Kohoutková

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání a anglický jazyk se
zaměřením na vzdělávání

3. ročník

Sen a smrt v díle Ivana Diviše

Vedoucí závěrečné práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Olomouc 2024

Prohlášení studenta:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, uvádím v seznamu použité literatury a zdrojů.

V Olomouci dne 12.04. 2024

vlastnoruční podpis studenta

.....

Sabina Kohoutková

Poděkování:

Tímto chci poděkovat svému vedoucímu doc. Ficovi za odborné vedení závěrečné práce, poskytování cenných rad a materiálových podkladů. Děkuji i své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Anotace

Jméno a příjmení:	Sabina Kohoutková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Sen a smrt v díle Ivana Diviše
Název v angličtině:	Dream and death in the work of Ivan Diviš
Zvolený typ práce:	Bakalářská práce
Anotace práce:	Bakalářská práce zkoumá poetiku a vývoj českého básníka Ivana Diviše. Dále společensko-historický kontext a vývoj poezie od 50. let 20. století. Zaměřuje se na básníkův život a díla. V praktické části je provedena analýza a interpretace básnické skladby <i>Thanathea</i> a sbírky snů <i>Noc, nebudeš se báti</i> . Skrze analýzu textů je zkoumáno téma snu a smrti.
Klíčová slova:	Ivan Diviš, poezie, politické události, exil, analýza děl, sen, smrt, bizarnost, <i>Thanathea</i> , <i>Noc, nebudeš se báti</i>
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis examines the poetics and development of the Czech poet Ivan Diviš. It also examines the socio-historical context and the development of poetry since the 1950s. It focuses on the poet's life and works. In the practical part, the analysis and interpretation of the poetic composition <i>Thanathea</i> and the dream collection <i>Noc, nebudeš se báti</i> is carried out. Through the analysis of the texts, the theme of dream and death is explored.
Klíčová slova v angličtině:	Ivan Diviš, poetry, political events, exile, analysis of works, dream, death, bizarreness, <i>Thanathea</i> , <i>Noc, nebudeš se báti</i>
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	41 s.
Jazyk práce:	CZ

Obsah

ÚVOD.....	1
1. HISTORICKÝ KONTEXT DĚNÍ V LITERATUŘE	2
2. VÝVOJ POEZIE OD 50. LET 20. STOLETÍ.....	4
3. BIOGRAFIE IVANA DIVIŠE	6
3.1. BÁSNÍKOVA LITERÁRNÍ ČINNOST.....	7
4. ZÁSADNÍ DÍLA DIVIŠOVY TVORBY	11
4.1. THANATHEA.....	11
4.2. BERÁNEK NA SNĚHU	11
4.3. ODCHOD Z ČECH.....	12
4.4. ŽALMY.....	12
4.5. ČEŠI POD HUASCARÁNEM	13
4.6. TEORIE SPOLEHLIVOSTI.....	14
4.7. NOC, NEBUDEŠ SE BÁTI.....	15
5. ANALÝZA A INTERPRETACE	16
5.1. THANATHEA.....	16
5.1.1. PRVNÍ ZPĚV	17
5.1.2. DRUHÝ ZPĚV.....	20
5.1.3. TŘETÍ ZPĚV.....	22
5.1.4. JAZYK A JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY.....	23
6. ANALÝZA A INTERPRETACE DIVIŠOVÝCH SNŮ	25
6.1. ANALÝZA SNŮ.....	25
6.2. NOC, NEBUDEŠ SE BÁTI.....	26
ZÁVĚR.....	32
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	34

ÚVOD

Rozsáhlá tvorba českého básníka Ivana Diviše je ve společnosti zastíněna i přes skutečnost, že se jedná o jednoho z nejoriginálnějších autorů druhé poloviny 20. století se svébytnou poetikou. Bakalářská práce se zaměřuje na tvorbu Ivana Diviše, jenž je známá svojí poetikou, experimentálním jazykem a reflexí lidské existence. Důraz je především kladen na motivy snu a smrti.

První kapitola práce se věnuje historickému kontextu druhé poloviny 20. století a politickým událostem, jež značně ovlivnily Divišův život i jeho tvorbu. Ve druhé kapitole prezentujeme základní mezníky a klíčové události v literatuře druhé poloviny dvacátého století a její představitele. Následující část popisuje život básníka a následně se věnuje poetice a vývoji Divišovy literární činnosti. Významným obdobím je básníkův život po roce 1968, kdy emigroval z tehdejšího Československa. Exil se pro autora stal životním i literárním milníkem, jež rezonuje jeho tvorbou. Ve čtvrté kapitole uvádíme významná díla ze druhé poloviny dvacátého století, v nichž se opakují motivy jako je hrůza, bolest, prolínání světů, smrt a bizarnost.

Těžištěm práce je pátá a šestá kapitola věnující se interpretaci a analýze vybraných děl s dominující tematikou snu a smrti. V této části se soustředíme na podrobnou analýzu lyricko-epické skladby *Thanathea* spočívající v autorově dialogu se smrtí, které poskytl fyzickou podobu svádějící ženy, s níž vede verbální při. Druhým studovaným textem je sbírka snů nejen Ivana Diviše *Noc, nebudeš se báti*. Sny analyzujeme a hledáme v nich paralelu s básníkovým životem a politickými událostmi. V práci zkoumáme základní konstanty snů, jako je děs, bizarnost, prolínání světů a samota.

Závěrečná práce se zaměřuje na poznání Divišova básnického vyjádření a vývoj jeho poetiky. Zkoumá základní konstanty jeho tvorby, které se se snaží pochopit v souvislostech s básníkovými životními osudy.

1. HISTORICKÝ KONTEXT DĚNÍ V LITERATUŘE

Druhý sjezd Svazu českých spisovatelů, fungujícího v období normalizace, se konal po dvacátém setkání Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956. Spisovatelé se soustředili na otázku pravdivosti a morálního postoje autora, s čímž přichází vlna literatury tzv. očistná, jež přihlížela k historické praxi. Někteří autoři, například Jaroslav Seifert či František Hrubín, požadovali více tvůrčí svobody. Byly publikovány knihy, ve kterých začala převažovat tendence odvratu od politického boje k vlastní morálce. Proti této tendenci byl zorganizován útok, jehož vnějším projevem bylo ukončení žurnálů *Nový Život* a *Květen*. Nastoupil nový časopis *Plamen* pod vedením Jiřího Hájka. Námětem umění a kritiky se stává dílo jako samostatná skutečnost. Navázalo se na strukturalismus, byla obnovena fenomenologie a existencialismus. Útoky směřovaly k pojmu i praxi socialistického realismu.¹

Na třetím setkání Svazu českých spisovatelů, který se konal v roce 1963, se rozhodlo, že bude obnoven časopis mladých autorů, *Tvář*. Hlásil se k halasovské a vančurovské tradici. Druhý ročník *Tváře* směřoval ke katolickému spiritualismu a v průběhu své existence zaznamenal značnou proměnu od počátečního demonstrativního příklonu k Halasovi až k jeho odmítnutí na konci. Mezi původní iniciátory patřil právě Ivan Diviš společně s Jiřím Grušou, jenž získal hlavní slovo v prvním vydání *Tváře*, a dalšími, jako byl Zdeněk Heřman, Josef Jedlička, Petr Kabeš, Miloslav Topinka atd...²

V letech 1966–1969 vycházel negativistický časopis *Sešity* pro mladou literaturu s elitářskými tendencemi. Původní sdružení okolo *Května* později vydávalo časopis *Orientace*, v němž dominoval důraz na teorii a kritiku v duchu obnovovaného strukturalismu, marxismu, surrealismu a existencialismu. V *Orientaci* působili i spisovatelé s odlišnou teoretickou tvorbou, mezi něž patřil František Hrubín, Josef Kainar, Ladislav Fuks a Vladimír Páral. Od roku 1954 vycházel brněnský časopis *Host do domu*.³

¹ GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

² GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

³ GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

Šedesátá léta přinesla jména existencionalistů M. Heideggera, K. Jasperse, J.P. Sartra, kteří vnímali existenci jako privilegium a volbu člověka.⁴ Existencialismus je filozofií krize současného člověka, jež odděluje život a bytost v nesmiřitelný rozpor mezi minulostí a svobodnou vůlí budoucnosti.⁵ Po dvou světových válkách si lidstvo uvědomuje nedořešenost a vratkost nového sociálního i subjektivního osudu. Existencialismus během války dozrál a tato filozofie se dostala do popředí. Nastala doba nejistoty, uvědomění si své smrtelnosti, rozpadu všeho starého, zoufalého doufání a doba, kdy se Bůh odvrátil i od spravedlivých.⁶ Růst existencialismu přesto sahá již do dob Kierkegaarda a Dostojevského. Je výsledkem dlouhého vývoje v kolektivním evropském podvědomí a každá doba v historii má svůj jistý „existencialismus“. Prvním úspěchem existencialismu byl revoluční socialismus v roce 1917, který dosáhl svého prvotního přesvědčivého úspěchu. Lidé získali právo na komplexní a svobodný růst v osobnost. Individuum je zdrojem lidských kvalit a hodnot sociální.⁷

Kamil Bednář se stal vůdčí literární osobností po smrti Jiřího Ortena a potýkal se s útoky stranických ideologů, jimiž byl nucen dokazovat sociální a mravní význam jeho poezie. Postupně slábl, kuráž zdaleka neprojevil a jeho řady řídly. Pomohl vstoupit do literatury dvěma básníkům silného bednářovského ražení, kterými byli Ivan Diviš a Vlastimil Kolařík.⁸ Básně Jiřího Koláře vznikaly spíše v klimatu existencialistickém nežli v kroužku Bednáře. Vydal *Dny v roce*, sešit *Tři básně*, v nichž shledával předvídatelným a svobodným právě to každodenní a běžné. Zdeněk Urbánek byl snad posledním členem Ortenovy skupiny a jeho *Cesta za Quijotem* (1949) se stala nejcharakterističtější dílem české existenciální poválečné prózy.⁹

⁴ GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

⁵ ČERNÝ, Václav a KOSEK, Josef, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 802040337X.

⁶ ČERNÝ, Václav a KOSEK, Josef, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 802040337X.

⁷ ČERNÝ, Václav a KOSEK, Josef, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 802040337X.

⁸ ČERNÝ, Václav a KOSEK, Josef, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 802040337X.

⁹ ČERNÝ, Václav a KOSEK, Josef, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 802040337X.

2. VÝVOJ POEZIE OD 50. LET 20. STOLETÍ

Dominantním poetickým projevem druhé poloviny padesátých let se stala tvorba básníků tzv. všedního dne, která se z počátku utvářela kolem časopisu *Květen* (1955), jehož šéfredaktorem byl Bohuslav Březovský. Mezi hlavní představitele patřil Jiří Šotola, Miroslav Holub, Karel Šiktanc, dále i Milan Kundera. Byli kritizováni za jejich převzetí poetiky Skupiny 42, za naturalistické popisy skutečností a subjektivismus. Jiří Šotola se snažil postihnout rozpor mezi fantastičností a všedností, ideálem a skutečností. Mezi významné Šotolovy texty z těchto let patří *Jak se hraje Hamlet (Co a jak)*, *Óda na smrt Karla Hynka Máchy na Hvězdě Ypsilon* a poema *Bylo to v Evropě*. Odlišným básníkem byl Miroslav Holub, jehož tvůrčí styl je značně strohý, spíše tíhnoucí k nepoetickému vyjadřování. Karel Šiktanc byl dlouho zastíněn svými druhy, ale prosadil se svojí básnickou sbírkou *Heinovské noci* 1960 o vypálení Lidic, kterého byl sám svědkem. Josef Hanzlík se objevil v polovině šedesátých let se svou prvotinou *Lampa* z roku 1961, v níž se zaměřil na téma druhé světové války a nefungující systém s byrokratismem, proti kterému hledá útočiště v přírodě i v obrazech nitra a něhy. Karel Sýs vstoupil do literatury v atmosféře experimentátorství. Poezie přebírala podněty i z hudebního světa, konkrétně z muziky jazzové. Ve spojitosti s hudbou se zrodila spousta písničkářů, například klasik Jiří Suchý. Oldřich Mikulášek patřil ke starší generaci básníků. Podařilo se mu zachytit proměnlivou realitu pomocí užití mnoha slovesných tvarů i rozsáhlých syntaktických celků. Významným autorem byl i Jan Skácel s jeho pozemskou realitou, mužskou poezií a ideálem prostoty.¹⁰

V počátcích padesátých let si společenská a politická atmosféra přímo vynutila odhodlání k individuálnímu umělecky vyhocenému postoji. Vedle sebe existovaly vůdčí osobnosti, jako je Kamil Bednář, příslušníci již rozpadlé Skupiny 42, Ivan Diviš píšící v holanovském duchu, filozoficky vospívající Ivan Slavík, překladatel Jan Zábrana, Ladislav Dvořák, Vlasta Dvořáčková a Oldřich Wenzl.¹¹

K vrcholným básníkům šedesátých let patřil Jaroslav Seifert, jehož poezie byla zprvu proletářská a později spíše melancholicky písňová, a František Hrubín, pro kterého se stal

¹⁰ GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

¹¹ GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

přelomovým rok 1956, kdy změnil poetiku své tvorby. Dalším básníkem byl Vladimír Holan, jehož vrcholným dílem tohoto období se stala meditativní skladba *Noc s Hamletem*. V neposlední řadě Josef Kainar uzavírající první etapu své tvorby s *Novými mýty* (1946), které byly usměrněny poetikou Skupiny 42, jež mytizovala skutečnosti všedního dne.¹²

Poúnorové období se vyznačuje podezíráním a inscenovanými procesy, což vedlo autory k pokusům vyobrazit proměny v životě naší společnosti.¹³

¹² GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

¹³ GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

3. BIOGRAFIE IVANA DIVIŠE

Ivan Diviš je jedním z nejvýznamnějších a nejoriginálnějších českých básníků 20. století, jehož literární tvorba je svědectvím o odcizení moderního člověka v tomto světě. Je autorem mnoha esejů, reportáží, záznamů snů a prozaické deníkové knihy.¹⁴

Narodil se 18. září 1924 v Praze do středostavovské rodiny opírající se o rodovou vzdělanost a kulturnost. Po atentátu na Heydricha byl zatčen a musel přerušit svá studia na gymnáziu, která dokončil až po válce. Vyučil se knihkupcem a působil jako knihkupecký učeň a účetní. Stal se redaktorem nakladatelství Václava Petra v Praze, při čemž si dokončil maturitu. Z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde studoval filozofii a estetiku, byl během poúnorových čistek vyloučen.¹⁵

V roce 1949 odešel z Prahy a pracoval jako soustružník v Liberci, kde se poznal se svojí manželkou Jindřiškou, která mu porodila prvního syna Martina. Působil v pražském nakladatelství Mladá fronta. Za *Uzlové písmo* získal Cenu nakladatelství Československý spisovatel a roku 1964 Cenu Mladé fronty. Šedesátá léta, kdy konvertoval ke katolicismu, jsou podstatným mezníkem pro Divišovu tvorbu. Změnilo se jeho pojetí skutečnosti, která byla již ovlivněna Bohem. Provází ho zoufalství z nepoznání. Sbírkou *Sursum* patří k vrcholům tohoto období společně s prorockou básní *Thanathea*.¹⁶

V šedesátých letech patřil k autorům, kteří publikovali nejintenzivněji, zatímco ostatní nepublikovali vůbec nebo jen zřídka. Autorova tvorba šedesátých let se hlásila k socialismu.¹⁷

V srpnu 1969 emigroval do západního Německa a v Mnichově pracoval jako redaktor Svobodné Evropy. Po roce 89 několikrát navštívil tehdejší Československo a roku 1997 se

¹⁴ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

¹⁵ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

¹⁶ MIČOLOVÁ, Martina. Motivický svět básnického díla Ivana Diviše [online]. Brno, 2006 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tudch/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Miroslav CHOCHOLATÝ.

¹⁷ ZIZLER, Jiří. Fenomén Diviš [online]. *ITvar*. 2011, s.4-5. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://old.itvar.cz/prilohy/78/Tvar20-2011.pdf>. [cit. 2024-03-09].

natrvalo vrátil zpět do Prahy, kde strávil poslední léta svého života. Roku 1999 umřel pravděpodobně po pádu ze schodů ve vlastním domě.¹⁸

3.1. BÁSNÍKOVA LITERÁRNÍ ČINNOST

Ivan Diviš je příkladem básníka, který chtěl ve své poezii postihnout realitu totálně, i za cenu svého sebezničení. Dílo lze stěží pochopit bez znalostí básníkovy životního osudu.¹⁹

Svoji literární kariéru započal mezi literáty sdružujícími se okolo Kamila Bednáře. Publikoval své texty v obou číslech sborníku tehdy současné literatury *Ohnice*. Z jeho prvotní aktivity v duchu existencialismu vzešla *První hudba bratřím* roku 1947 se základním motivem války a jejího vlivu na lidské chování.²⁰ Výrazným rysem díla je i hledání duše s náboženskými motivy, ale i s motivy sexu a lásky, kterými unikál z reality.²¹ Nepostrádá silnou symboliku, obraznost a věnuje se zkoumání možností a spatření člověka v temné realitě. Sám autor si vysloveně určil křivky své budoucí tvorby: „*maximalistická nepokora, dobyvačná erupivnost ducha, chci poznat! Všechno! Jistotu! Být jako Bůh, je-li, vědět tolik jako on, je-li*“.²²

Od spirituálních autorů se odlišoval svým občasným optimismem a důrazem na kolektivitu. Divišova poetika se složitě proměňovala v souvislosti se společenskými změnami.²³

Poezii vnímal jako prostředek osobního svědectví, proto má jeho poezie konfliktní charakter. Významná je autorova snaha o svědectví skutečnosti. Uchyluje se k narušení rytmu

¹⁸ HLAVATÝ, Pavel. Emigrační "trest smrti" pro Ivana Diviše [online]. *Český rozhlas*. 2014. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/emigracni-trest-smrti-pro-ivana-divise-6541830>. [cit. 2024-04-09].

¹⁹ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

²⁰ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

²¹ MIČOLOVÁ, Martina. Motivický svět básnického díla Ivana Diviše [online]. Brno, 2006 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tudch/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Miroslav CHOCHOLATÝ.

²² ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7. s. 15.

²³ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

volného verše. Odhaluje absurditu světa, uvádí fakta a útržky z reality, které se vzájemně spojí v celek jeho obraznosti.²⁴

Po třinácti letech mlčení se do literatury opět navrácí až s příznaky uvolňující se politické a kulturní atmosféry se svojí druhou básnickou sbírkou *Uzlové písmo* (1960), jejímž významným motivem je pocit vězení ve vlastním státě. Následně se stává redaktorem Mladé fronty. V šedesátých letech nastává jakési tvůrčí „chrlení“ a vychází jedna sbírka za druhou: *Rozplet si vlasy*, *Deník molekuly*, *Eliášův oheň*, *Morality*, *Chrlení krve*, *Umbriana*, *V jazyku Dolor*, *Sursum a Thanathea*. Základním elementem Divišovy tvorby v tomto období je domov, v němž spatřuje věčnost. Svě životní bezpečí si ve své poezii ztěžuje a dává si za úkol proniknout do tajuplného světa významů a vztahů. Souviselo to s českou politickou a společenskou situací v duchu znervózňující nejistoty, která vyvrcholila v srpnu 1968 invazí vojsk Varšavské smlouvy. V období okupace se Ivan Diviš snažil držet si tvář, ale jeho úsilí bylo marné a nedobrovolně opustil svoji rodnou zemi. Exil se stal pro Diviše životním traumatem, označil jej jako „trest smrti“, který jej připravil nejen o jazyk český, ale i o chuť k životu. V exilu vydal své básnické výpovědi v díle *Beránek na sněhu* (1980) a projevil se jeho nový vztah ke skutečnosti. Dále *Odchod z Čech* (1981), *Žalmy* (1986) a *Moje oči musely vidět* (1991).²⁵

Zpracovával téma smyslu poezie a jejího vztahu ke čtenáři či samotnému spisovateli. V tvorbě Ivana Diviše je výrazným prvkem dialog odkazující k neustálé konfrontaci se skutečností. Dochází k vědění, že všechna skutečnost je poznamenána ďábelskou posedlostí, což se stává klíčovým pro pochopení Divišova světa a jeho poezie. Opakovanými rysy jsou v básnickově tvorbě nesmyslné či banální otázky, na které neznáme odpověď. Po vzoru prokletých básníků se hněvá na svět a vnímá ho jako ohnisko absurdit a blbostí. V *Deníku molekuly* a *Eliášově ohni* podlehl obecné představě o konečném smyslu všeho dění kolem nás.²⁶

Odchod do exilu se pro Diviše stal traumatem. Exil byl podobně jako i samizdat diferencován na starší skupinu spisovatelů z poúnorového období (Jan Čep, Ferdinand Peroutka, Ivan Blatný, Ivan Jelínek a další) a na skupinu početnější, do které patřili mladší autoři, kteří zůstali po srpnu 1968 „venku“ (Ivan Diviš, Josef Jedlička, Arnošt Lustig a Josef

²⁴ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, c2004. ISBN 8071789399.

²⁵ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

²⁶ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

Škvorecký). Někteří se během exilu literárně formovali nebo literárně vyvrátili stejně jako Ivan Diviš, u něhož se rozvinul nenávistný cit k Čechům po nemožnosti návratu do rodné země.²⁷ Společně s Antonínem Brouskem byli deziluzionisté. Po návratu do země si pro sebe znovu vymezili pojem češství, jenž pro ně již nebyl samozřejmostí. Zásadním faktorem exilové literatury byla právě vzdálenost básníka od čtenáře.²⁸

V posledním období jeho tvorby, v období po sametové revoluci, v letech devadesátých, kdy už stárne, se věnoval deníkovým básním a publikoval snové záznamy *Noc, nebudeš se báti* a v roce 1998 byl oceněn Státní cenou za literaturu za svoji *Teorii spolehlivosti*. Zaměřil se na téma samoty, stárnutí, smrti a vztahu s Bohem. Vyjadřoval i své rozhořčení nad situací v tehdejší Československu.²⁹ V tomto tvůrčím období dále vyšly *Tresty* (1994), *Kateřina Ryngllová* (1996), *Verše starého muže* (1998) a *Poslední básně* (2001), kterými se snažil zpřehlednit svůj život a smysl vlastní tvorby. Představují vhled do osobních tajemství v průběhu Divišova života.³⁰

Jako básník plnil povinnost „být posedlý“. Jeho poetika tkví v síle slov a extenzitě výrazu, kterými magicky zařikává skutečnost. Volné verše a jejich proměnlivost ovlivňují působivost jazyka. Divišova poezie je plná neologismů, paradoxů, filozofických náznaků a makaronismů. Prolíná se v ní několik stylových rovin. Tvorba je autentická, svobodná, melancholická s ironickým nadhledem. Tyto tendence staví básnickovy verše do základní linie naší poezie.³¹

Vztah ke Kristu, Bohu, jenž vykoupil lidstvo svým utrpením, smrtí a zmrtvýchvstáním, je částečně zakotven ve vnějších příčinách, jako byla německá a následně i ruská okupace. Svůj kříž si tak nese i samotný básník. Otevřeně se mu podařilo demonstrovat utrpení básníka a

²⁷ HOLÝ, Jiří (ed.). Český Parnas: literatura 1970-1990 : interpretace vybraných děl 60 autorů. Praha: Galaxie, 1993. ISBN 808520407X.

²⁸ PAVLOVSKÝ, Jakub. Exilová oddělenost básníka a čtenáře [online]. *Host*. 2020. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/12905-exilova-oddelenost-basnika-a-ctenare>. [cit. 2024-03-01].

²⁹ MIČOLOVÁ, Martina. Motivický svět básnického díla Ivana Diviše [online]. Brno, 2006 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tudch/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Miroslav CHOCHOLATÝ.

³⁰ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

³¹ HOLÝ, Jiří (ed.). Český Parnas: literatura 1970-1990 : interpretace vybraných děl 60 autorů. Praha: Galaxie, 1993. ISBN 808520407X.

blízkost zoufalství.³² V *Teorii spolehlivosti* vyslovil „*Evangelium není kniha, poezie není psaní veršů. Jako je evangelium vše, je i poezie vše. My nejsme tvůrci poezie, poezie tvoří nás*“.³³ Do jeho tvorby se ve spojitosti s vírou pravidelněji dostávaly prvky religiózní a spirituální.³⁴

³² ŠLAJCHRT, Viktor. Mezi Punkvou a Everestem [online]. *Respekt*, 1995. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1995/4/mezi-punkvou-a-everestem>. [cit. 2024-03-25].

³³ DIVIŠ, Ivan a WERNISCH, Ivan, WERNISCH, Ivan (ed.). *Teorie spolehlivosti*. [1. vyd.]. Praha: Torst, 1994. ISBN 8085639289. s. 93-94.

³⁴ ZIZLER, Jiří. Fenomén Diviš [online]. *ITvar*: 2011, s. 4-5. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://old.itvar.cz/prilohy/78/Tvar20-2011.pdf>. [cit. 2024-03-09].

4. ZÁSADNÍ DÍLA DIVIŠOVY TVORBY

4.1. THANATHEA

Rok po vydání předcházející sbírky *Sursum*, se Divišovi podařilo koncem šedesátých let napsat a publikovat další pozoruhodná díla. Jednalo se o *Thanathea*, *Noé vypouští krkavce* a *Křížatky* – poslední dvě byly vydány až v exilových nakladatelstvích. Diviš se tentokrát zaměřil na zvukovou stránku děl, se kterou značně experimentuje. V předchozí tvorbě se zvukové stránce děl příliš nevěnoval.³⁵

Thanathea je skladba o třech zpěvech a pojednává o autorově utkání se se zosobněnou smrtí, *Thanatheou*. Publikována byla v období Pražského jara, vydavatelstvím Dialog v Mostě.³⁶

V rozhovoru Ivan Diviš popisuje své pocity při tvorbě *Thanathey*, kterou stvořil za jeden den ve stavu „jakéhosi“ zasažení vnitřním hlasem, který okamžitě poslechl a zmocnil se ho celého. Ráno vstal a od té chvíle už si nic nepamatoval. Psal nepřetržitě sedm nebo osm hodin. Najednou byla na světě skladba o 481 verších se členěním na tři zpěvy. Datum vzniku je důležité, je to 14. květen rok 1967.³⁷

„...v roce 1967 přišla osudová a rovněž inspirovaná *Thanathea*, které si v dnešním Československu nikdo nevšiml, anebo její rehabilitaci zamítl. Nese datum vzniku 14. května 1967 – a do 14 měsíců se splnilo všechno, co ve skladbě stojí.“³⁸ Ivan Diviš, *Teorie spolehlivosti*.

4.2. BERÁNEK NA SNĚHU

Dvanáct let po vydání *Thanathei* vydal v roce 1980 lyrickoepickou skladbu duchovního charakteru, jenž se podobá *Noci s Hamletem* od Vladimíra Holana. Skladba je příkladem nejvýraznějšího proniknutí Divišova spirituálně křesťanského vyznání. Středobodem je apokalyptický obraz zániku světa, který je následkem lidské nepoučitelnosti. Vize světa je ve spojení s Bohem však popřena v nenávistném dialogu s Čechami v období normalizace, kterou autor vnímal jako destruktivní. *Beránek na sněhu*, stejně jako *Odchod z Čech* jsou svědectvím o Divišově vztahu k vlasti a nenávisti k české realitě, která jej provokuje. Skladba je rozdělena

³⁵ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

³⁶ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

³⁷ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

³⁸ DIVIŠ, Ivan a WERNISCH, Ivan, WERNISCH, Ivan (ed.). *Teorie spolehlivosti*. [1. vyd.]. Praha: Torst, 1994. ISBN 8085639289. s. 664.

do sedmi básní nerýmovaného volného verše, prostřednictvím kterých Diviš vyjadřuje svůj smutek po vlasti společně s nenávisí k ní.³⁹

4.3. ODCHOD Z ČECH

Odchod z Čech je rozsáhlé básnické dílo z roku 1981, ve kterém autor, stejně jako v *Beránkovi na sněhu*, jednoznačně vyjadřuje svůj vztah k domovu a zpracovává prožité emigrační trauma. Dílo je tvořeno sedmi básněmi nerýmovaného volného verše, v nichž se opět prolínají pocity odtrženosti od domova s „apokalyptickou“ vizí světa.⁴⁰

Čechy jsou vykresleny jako střed světa, se kterým jsou spojeny veškeré myšlenky a emoce. Staly se ztělesněním úpadku, skladištěm proher a katastrof. Touto cestou vychrlil svoji nenávisť a obviňování.⁴¹ Odchodem ze země přišel o rodný jazyk, ale též o chuť do života. V určitém bodě dochází k poznání, že emigrace je formou vykoupení viny na tomto světě. Stejně poznání reflektuje i v lyrickoepické sbírce *Beránek na sněhu*. Prostřednictvím tohoto literárního vyjádření artikuloval pocity zoufalství, ale i naděje a byl zbaven „trestu smrti“. Vytvořil mýtický obraz domova jako křesťanských Čech zaslíbených Bohu. Nový vztah k češtví je zakotven v Bohu, který se stal jedinou oporou pro Divišovu naději.⁴²

4.4. ŽALMY

Sbírka sto pěti básní vydaná roku 1986. Lze ji rozdělit do pěti tematických okruhů – „Ustavičné bolení hlavy“ reflektující básníkovu současnost, „Odkvět lip čili zničení staré báje“, „Stany pouště“ shrnuje ohrožení a dějinnost světa, „Bretonská princezna“ přináší erotické verše, *Legiuncula Bohemica* zachycuje rozsah mezi zemí naší a cizí.⁴³ Pět tematických okruhů je rozděleno stejně jako biblický žaltář. Psány jsou v první osobě. Nejčastější se stala

³⁹ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, c2004. ISBN 8071789399.

⁴⁰ HOLÝ, Jiří (ed.). *Český Parnas: literatura 1970-1990 : interpretace vybraných děl 60 autorů*. Praha: Galaxie, 1993. ISBN 808520407X.

⁴¹ ZIZLER, Jiří. *Ivan Diviš - Výstup na horu poezie*. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁴² HOLÝ, Jiří (ed.). *Český Parnas: literatura 1970-1990 : interpretace vybraných děl 60 autorů*. Praha: Galaxie, 1993. ISBN 808520407X.

⁴³ ZIZLER, Jiří. *Ivan Diviš - Výstup na horu poezie*. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

sebeironie, provokace Boha a žalozpěv. Převládají motivy erotické i teologické.⁴⁴ Je užit volný verš v odlišných strofických kombinacích. *Žalmy* vznikají po překonání těžké nemoci. Rozebírá otázku utrpení, jeho příčinu a smysl. Diviš biblicky vstává z mrtvých a pracuje s tématem ztráty identity. Popisuje ze života prchající rozkoš, očekávající konec a vztah mezi snem a skutečností. Ve stejném duchu se jeho tvorba nese až do skutečného konce básníkovy života. Život je přirovnán ke snovému labyrintu, v němž splývá jeden sen s druhým.⁴⁵

Diviš se stylizuje do role proroka, se kterým je spjatá víra v Boha. Jeho žalmy jsou voláním jedince k Bohu, touhy po doložení a potvrzení boží existence. Zkoumá a nahlíží z různých úhlů na představu Boha a jeho vztah k jedinci i lidstvu.⁴⁶

4.5. ČEŠI POD HUASCARÁNEM

Básnická kniha publikovaná roku 1988 inspirovaná vysokohorským prostředím. Iniciačním okamžikem bylo ničivé zemětřesení v Portugalsku (1755) a vulkanická aktivita v Peru roku 1970. Pojednává zde o Bohu, čase a chaosu. Tyto motivy se každopádně objevují pravidelně v Divišově tvorbě. Dominují rychlé přechody a proměna tónů. Autor promlouvá k publiku, které šokuje, baví i provokuje svým jazykem.⁴⁷

Začátek sbírky čtenáře vtáhne do příběhu Ivana Bortela, horolezce, který vypráví svůj výstup na horu Huascarán, při kterém umře. Líčí své zážitky před smrtí a pocity po smrti. V dějové linii po smrti se nachází autobiografické prvky, konkrétně z autorova dětství, na které vzpomíná.⁴⁸ Hlas autora se neustále proměňuje, stejně jako místo, z hor se najednou čtenář přemístí do autorova pokoje. Popis posmrtných prožitků může být vyložen jako halucinace nebo imaginativní jev umírání. Po smrti vstupuje do Království, ve kterém dochází

⁴⁴ VODÁČKOVÁ, Daniela. Báseň v odraze VII. (Ivan Diviš) [online]. *ITvar*. 2021, č. 12. Dostupné z: <https://itvar.cz/basen-v-odraze-xii-ivan-divis>. [cit. 2024-03-12].

⁴⁵ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁴⁶ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁴⁷ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. *Tváře české literatury*, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁴⁸ MACHÁČKOVÁ, Markéta. Aspekty postmoderní poetiky a básnické sbírky Ivana Divíše z 90. let 20. století [online]. Brno, 2010 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x1y25a/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Vlastimil ČECH.

k porozumění všem věcem. Království představuje ráj, který se objevuje již v básnickém díle *Odchod z Čech*. Člověk zde zažívá štěstí, dochází odpočinku a osvobození od všeho zlého.⁴⁹

4.6. TEORIE SPOLEHLIVOSTI

Příkladem prozaické tvorby Ivana Diviše jsou deníkové záznamy vydané v Mnichově roku 1972, u nás v roce 1994. Představují Divišovo celoživotní dílo.⁵⁰ Jednotlivé texty byly psány v letech 1960-1994. Diviš poskytl v roce 1990 originál nakladatelství Československý spisovatel a po domluvě publikaci zajistilo nakladatelství Torst.⁵¹ Prostřednictvím těchto záznamů vyjadřuje okolnosti své básnické tvorby a její proměny. Každý záznam je spojen s příslušným datem a jedná se spíše o dílo deníkového typu. Záznamy jsou stylisticky „vybroušené“ a měnil je postupně tak, aby dosáhly co nejuhrančivějšího tvaru. Dílo je výsledkem různých myšlenek, silných pocitů, vzpomínek na literární přátele i nepřátele, reflexí i snů. Pracuje s různými pojetími vlastního bytí a existence, čímž se deník stal jeho prací s vlastní osobností. Odehrává se v něm vnitřní spor s Bohem a vírou.⁵² Předává obraz chaosu vlastního života s nadějí, že v něm existuje vyšší řád.⁵³ Svůj deníkový projekt autor označil jako sběr odpadků.⁵⁴

⁴⁹ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁵⁰ MACHÁČKOVÁ, Markéta. Aspekty postmoderní poetiky a básnické sbírky Ivana Diviše z 90. let 20. století [online]. Brno, 2010 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x1y25a/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Vlastimil ČECH.

⁵¹ DIVIŠ, Ivan a WERNISCH, Ivan, WERNISCH, Ivan (ed.). Teorie spolehlivosti. [1. vyd.]. Praha: Torst, 1994. ISBN 8085639289.

⁵² ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁵³ ŠLAJCHRT, Viktor. Mezi Punkvou a Everestem [online]. *Respekt*, 1995. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/ydenik/1995/4/mezi-punkvou-a-everestem>. [cit. 2024-03-25].

⁵⁴ KAZALARSKA, Zornitza. Poetika prípravy: České a slovenské scény autobiografického písania v 70. a 80. rokoch 20. storočia.[Online]. *Slovenská literatúra*. 2016, roč. 5, s. 364-374. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcepjcgclclefindmkaj/https://www.sav.sk/journals/uploads/11131008--SL-2016-5-kazalarska-364-376.pdf>. [cit. 2024-02-09].

„Poezie léčí a hojí, co je v člověku nevyléčitelné, nevyhojitelné“ záznam z 16. března 1967, Teorie spolehlivosti.⁵⁵

4.7. NOC, NEBUDEŠ SE BÁTI

Kniha obsahuje svazek snů nejen Ivana Diviše, ale též sny matky a otce, první a druhé ženy, přátel a dětí z let 1905-1987. Vydal ji v roce 1991 s již změněným názvem, původně se jednalo o titul *Papouščí město* z roku 1988. Diviš v předmluvě upozornil na sny od K. J. Erbena, Jakuba Demla či Jindřicha Štýrského, jež se liší od snů vizionářských, mystických a biblických. Dílo se člení na několik tematických oddílů.⁵⁶

Touto sbírkou snů chtěl autor vyzdvihnout „zanedbávanou oblast obecné zkušenosti člověka.“⁵⁷ „Sny jsou totiž nejcennějším produktem mozku a není rozdíl mezi potencemi mladých či starších lidí.“⁵⁸ Poukazuje na hrůznost a přesnost snu vyprodukovaného malým chlapcem, stejně jako na obsah snu, jež se nemusí shodovat s lidským přesvědčením v bdělém stavu.⁵⁹

⁵⁵ DIVIŠ, Ivan a WERNISCH, Ivan, WERNISCH, Ivan (ed.). *Teorie spolehlivosti*. [1. vyd.]. Praha: Torst, 1994. ISBN 8085639289. s. 88.

⁵⁶ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁵⁷ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s. 9-10.

⁵⁸ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s. 7.

⁵⁹ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3.

5. ANALÝZA A INTERPRETACE

5.1. THANATHEA

Slovo Thanathea odkazuje ke slovu „smrt“ řeckého původu.⁶⁰ Představuje antického boha noci a smrti.⁶¹ V řecké mytologii je Thanatos „ztělesněním smrti. Syn Ereba, podsvětní tmy, a Nykty, jeho dvojčetem je Hypnos (spánek). Zpodobňován jako okřídlený mladík, který si přicházel pro smrtelníky, když nastal jejich čas. Mrtvému ustříhl kadeř vlasů, již odevzdal Hádovi a zemřelého přenesl do podsvětí.“⁶²

Podstatou textu je dialog se smrtí, která autora vyzývá a svádí. Smrt je popsána jako nevyzpytatelná, neklamatelna, nabízející různé tváře a fazety. Prezentuje se jako vševědoucí, mocná, pyšná, neuchopitelná a zároveň neustále projevuje svoji převahu. Smrt je jedinou nepopíratelnou skutečností na světě. Je nepřelstitelná, v podstatě dokonalá a nevyhnutelná. Nabízí se mu jako protějšek, se kterým by dosáhl spojení a následného naplnění. Dokonale mu rozumí, postupně jím prorůstá, stává se jeho nekonečným stínem, nahlíží do básníka a je od samotného zrodu jeho součástí. Soulož se smrtí znamená dosažení poznání, přijímat a být přijat smrtí. Její přitažlivost tkví v její moci. Smrt není satanem či démonem, nevyžaduje lidskou duši, ale jeho lidskou existenci „*tvá duše je mi putna*“.⁶³

Diviš vyjadřuje svoji lásku k řeči, Praze a Čechám na základě různých protikladů. Vyslovuje svoji neschopnost zasáhnout či cokoliv změnit. V dialogu nám ukazuje možnost se se smrtí utkat. V závěru skladby docházíme ke smíření, mezi člověkem a smrtí může nastat mír, který prezentuje dohodou se smrtí na remíze.⁶⁴

⁶⁰ MIČLOVÁ, Martina. Motivický svět básnického díla Ivana Diviše [online]. Brno, 2006 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tudch/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Miroslav CHOCHOLATÝ.

⁶¹ TRÁVNÍČEK, Jiří. Poezie poslední možnosti. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-74-2.

⁶² NEŠKUDLA, Bořek. Encyklopedie řeckých bohů a mýtů. Mytologie. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-125-6. s. 208.

⁶³ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7. s. 21.

⁶⁴ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

Nechybí zde ani motiv lásky. Thanatheu představuje žena, jenž je básníkovou poslední rozkoší, láskou odpuzující, ale i žádostivou.⁶⁵ Ve verších zaznívá jistá definice jejich vztahu, ale i odkaz k souloži „*Soulož budiž hygienická*“, „*Nevrzej mi tu nejsme cvrčci ale zaslíbenci*“.⁶⁶ Nejde pouze o smrt fyzickou, ale i o symbol tvůrčí smrti v případě básníka.⁶⁷ Díky apelu na datum zrodu díla je znatelná spojitost s básníkovým vlastním životem. Je důležité pochopit osudy jeho života pro pochopení samotné skladby.⁶⁸

Kompozici skladby tvoří tři zpěvy označené římskými číslicemi I. – III. V jednotlivých částech skladby se mění výstupy básníka a smrti. Nejdelším zpěvem je zpěv první, v němž dominuje monologický výstup Thanathei. Druhý zpěv je charakteristický vyrovnanými výstupy obou postav, jedná se zde o dialog. Část závěrečná se mění a dominantní řeč je na straně básníka.

5.1.1. PRVNÍ ZPĚV

Podstatou prvního zpěvu je velká pře se smrtí, konkrétně soudní pře. Básník proklíná Thanatheu, posílá ji do pekel i přesto, že si je vědom její nadvlády.⁶⁹ Probíhá zde monolog smrti, která útočí na básníka. Zesměšňuje ho a pokládá mu ironické otázky, na něž sama odpovídá. Diviš smrt posílá do pekel s vědomím, že ji nikdy nepřelstí, a že to bude právě Smrt, která si pro něj přijde. Zařikávání Smrti realizuje prostřednictvím verbálního útoku.

Následně Thanathea přechází k napadení fyzickému, umírání, které je přirovnáno k souloži se smrtí „*Víš-li co? Přirážej*“.⁷⁰ Obsahuje příznačné výrazy, převážně vulgární „*zhebni*“⁷¹, někdy též jen v náznacích „*Nasucho nemůžem*“.⁷² Finální je smrtelná agónie přirovnávaná k tělesné rozkoši.

Již na prvních stránkách skladby autor naznačuje požití hypnotik související s pokusem o sebevraždu jakožto únikem před bolestí a utrpením. Tuto úlevu mu Thanathea nedopřává, zdá

⁶⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Poezie poslední možnosti*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-74-2.

⁶⁶ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.10

⁶⁷ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Poezie poslední možnosti*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-74-2.

⁶⁸ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

⁶⁹ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

⁷⁰ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.10.

⁷¹ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.11.

⁷² DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.12.

se jí to být příliš snadný konec. O konci naší existence může rozhodnout pouze smrt, jenž má náš život ve vlastních rukou. Ona je finalitou života. Autor nám následujícími verši dokazuje realitu její nadvlády a naši nemožnost tuto skutečnost jakkoliv zvrátit. Divíš se přiznává k ubohosti života prostřednictvím Smrti. Pomyšlením na smrt si uvědomuje, že žije uboze, je na dně. Thanathea se básníkovi vysmívá, neuděluje takovému „chudákovi“ nárok s ní mluvit.

Hypnotika se ti třesou v ruce

Jenže to by bylo za lacino!

Ty musíš žít Jsi z kočky

Samé kronky žádné zvonky!

Já se ti tak směju⁷³

Autor má vize, halucinace, v nichž odkazuje k souloži se smrtí. Smrt mu rozkazuje souložit, aby s ní praktikoval „*hru na honěnou a polykanou*“⁷⁴, jež je milostnou předehrou. Smrt je označuje za milence, jež jsou si předem souzeni, je si jistá vším. Autor chce Thanatheu jako průnik do jiného světa. V této části spočívá prorocký charakter skladby. Básník už nemohl žít dál v tomto světě, ale neumřel, musel si to vytrpět až do konce, čímž se naplnilo jeho proroctví.

Viš-li co?

Přirážej

Soulož budiž hygienická

Nevrzej mi tu nejsme cvrčci ale zaslibenci⁷⁵

Nespavost trvající dvacet let je důsledkem hrůzy ze smrti. Autor vyčítá smrti, že jej nemiluje. Kdyby jej milovala, byl by už mrtvý.

Nespavost trvající dvacet let

⁷³ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.9.

⁷⁴ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.14.

⁷⁵ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.10.

je u mne důkaz

*že mne nemiluješ!*⁷⁶

Bytí básníka má v rukou smrt, opět dokazuje svoji nezpochybnitelnou moc a nárokuje si právo ovládat jeho život. Vyčítá mu, že neprošel slova o svém pravém bytí a podstatě sama sebe. Zpochybňuje autorovo právo na život. Smrt je tou, jenž dává životu smysl a hodnotu. Je bránou k bytí, jež jí náleží. Ve verších zaznívá i její soudící pohled na život.

*Tanec se smrtí je ve skladbě zřejmý.*⁷⁷

Zařídila jsem!

Jediné slovo o svém pravém bytí

Jsi dosud neprošel!

*Mně přináleží mně!*⁷⁸

Smrt následně líčí, jak je autorova země, tedy Československo, zabrána a ničena Sovětským svazem, což započalo 21. srpna 1968. Je zde „jakási“ predikce přicházejících změn. Symbolizuje Čechy, které Diviš vnímal jako ponižované a omezené na svobodě. Národ v troskách. Slovo „očmuhávané“ přímo odkazuje na okupaci vojsky, zabrání území. Může to být projev jeho loučení se s vlastí.

Čechy v kravinci mezi věnce plesklém

Čechy očmuhávané triedry turů

kteríšto beze studu budou se popásati

po národa tvého bání rozpasklé

*po jeho chodbách mramorem opuštěných*⁷⁹

⁷⁶ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.11.

⁷⁷ ZÁBORCOVÁ, Milada. Fenomén smrtí v české literatuře 20.století [online]. Praha, 2007 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Petr BÍLEK. s. 154.

⁷⁸ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.13.

⁷⁹ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.15.

5.1.2. DRUHÝ ZPĚV

Představuje dialog, v němž smrt pokouší a zkouší básníka, jenž je zkoušen jako žák u tabule. Smrt mu vyhrožuje smrtí, ale i bolestí. Za úkol mu uděluje popis tři místnosti, za což je trestán a zprvu ohodnocen nedostatečnou. Až u třetího pokusu získá jedničku.

Autor stojí před úkolem, jež mu Thanathea ukládá s výhružkou trestu bičem. Tato scéna připomíná zkoušení žáka ve škole. Poslední dva uvedené verše naznačují potěšení smrti ze strachu básníka. Zároveň v nich narážíme na jazykovou hranici, v níž se překlápí smysl v nesmysl pro čtenáře nerozlišitelný.

A nyní popiš místnosti kde jsi stál

Toť školní úloha přímo

ale pronto

nebo ti bičem slíbnu šij

lala

psa upsala⁸⁰

Ještě před popisem třetí místnosti smrt opět svádí autora. Nepodmaňuje si ho, on je její obětí. Nutí jej přirážet se slovy, že patří jedině jí. Já jsem tvá, ty jsi můj. Smrt patří nám, bez ní není život, bez nás není smrt. Je tu vzájemný a nesporný vztah smrti a lidské existence. Může se nám vysmívat, ale je na nás ve výsledku závislá. Je zde personifikovaná jako nemilosrdná síla, popisuje své vlastnosti a opět zdůrazňuje svoji nadřazenost a vědění o všem, co je odvěké.

Už hemuj vraž mi ho postupuj

Já mocná hukotná nocnatá trocná thuj

nad tebou prašumím a vše odvěčně vím

tvé perly zurkotné do kotců odnáším

do se a půjč mi ho můj popatřence

klene kolena mého zaklesnutý klenče

⁸⁰ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.16.

Tvá parož rozsutá a rousle mušle má

Já jsem' tvá mátoha a mandle pražená

Pražena tvoje nepřemilena

přirážející tvoje klisna šílená⁸¹

V dalších verších Thanathea vyjadřuje svůj nezájem o básníkovu duši. Smrt zdůrazňuje své postavení vůči člověku a jeho duši, nad níž má absolutní kontrolu. Jeho duše je smrti odpudivá, bezcenná. Může to být vnímáno jako ukázka její bezcitnosti, chtíče, který chce uspokojit i za cenu zničení básníkovy existence.

O to se nezajímám

tvá duše je mi putna⁸²

Popis třetí místnosti reflektuje básníkovu současnost a jeho ustálení pozice básníka v reálném světě. Autor chápe zásadní souvislosti v jeho životě, věci ovlivnitelné i naopak. Tento obraz navíc představuje bezvýznamnost lidských činů ve srovnání se smrtí. Verši artikuluje své slovo o pravém bytí, za což získává jedničku od smrti. Řeč je najednou jistá, bez blábolů. Dochází k poznání skutečnosti, ale s realitou se nesmiřuje.

Vše co jsme dokázali Thanathea

bylo rozmnožování své potřeby

jako mouchy pojímající se na žárovce

posledního nádražíčka v Chlupu nad Sedlinou⁸³

⁸¹ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.20.

⁸² DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.21.

⁸³ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.22.

5.1.3. TŘETÍ ZPĚV

V poslední části autor přebírá monolog a sám vyzývá Thanatheu k poměru. Poetika skladby se ve třetím zpěvu změnila, stala se hymnickou. Diviš předpovídá tragédii a zkázu svého národa. Nakonec prostřednictvím veršů vysloví ztrátu svého vlastního dítěte. Rok po vydání byly Čechy pod obléháním vojsk Varšavské smlouvy a Ivan Diviš odešel do exilu. Predikoval tak svůj odchod ze země, který si ale sám nepřál.⁸⁴

Ve verších je postupně znatelná únava a zoufalství z jeho boje. Básník se nakonec poddává smrti, vyzývá ji a plní její touhy. Dochází k mysterióznímu, nefyzickému spojení, jež odhaluje vrchol života, vyvrcholení při umírání. Pozorujeme probíhající konflikt mezi rozkoší a bolestí, vědomím i nevědomím. Označením smrti jako „stará“ odkazuje na její věčnost, nesmrtelnost a naši nekonečnou závislost na ní.

Usmýkán ani ke snu ani k bolesti

Hop stará skoč mi sem

obkroč mne

péro stop

a pokrop vkročem⁸⁵

Závěr celé skladby působí smířlivě a optimisticky. Básník podepisuje mír s Thanatheou, s níž se domluvil na remíze, jelikož nikdo nemusí zvítězit. Smíruje se smrtí a přijímá ji jako něco, čemu se nedá utéct ani vyhnout. Hledání klidu vyjádřil slovem monastýr, jež asociuje obrácení se do svého nitra. Strach ze smrti nic nezvrátí, přináší pouze bolest a prázdnotu. Jak už bylo zmíněno, celý boj smrti s básníkem se odehrává v jazyce, který může oživovat, ale i usmrcovat. Pro básníka se ve skladbě stal jazyk úkrytem před smrtí.

Ačkoliv ve skladbě dochází k míru, jako básník Ivan Diviš na deset let umírá.

Došel jsem do vsi, Thanatheo.

Peruti syna, vanu cíl.

⁸⁴ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

⁸⁵ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.23.

Peruti cíle, vanuti syna.

Došel jsem do vsi, Thanatheo.

Přede mnou horský monastýr.

Je dobře. U temného týna

podepíšeme spolu mír.⁸⁶

5.1.4. JAZYK A JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY

Ivan Diviš užívá nesmyslné fonetické asociace a obrazy, či odchylky z vazeb. Vyčerpání jazykem, o kterém se vyjádřil v rozhovoru, vedlo k užití nesmyslů a blábolů („*alk ho alk hal ho la!*“). Slova jsou v rozkladu na slabiky a hlásky, v různých variacích tvoří nový význam, který evokuje blekotání, koktání a žvatlání spojené s opilostí, úzkostí a retardací. Autorovým záměrem je bezprostřední zvuková funkce a zbarvení textu. Pro čtenáře však může být obtížné porozumět významu básníkovy chrlení. Objevují se neologismy i cizí slova, například španělské slovo „nada“ znamenající „nic“, „nicota“ se objevuje v pasážích nedávající smysl, jenž Diviš vysvětluje jako výsledek opojenosti z několikahodinové činnosti. Tvrdí, že jsou to nejhorsí místa díky tomu, že vlastně dávají smysl, dávají nám nečitelný, ale plný smysl.⁸⁷

Často užívá aliteraci, kalambúr a zkoumá slova, která do sebe zapadají. Jazyk používal jako nástroj k rozruchu a finálně se ho zmocnil. Typickým rysem je velké množství dějových sloves, dramatickosti, antagonismus a vrcholu svého nového jazyka dosáhl právě ve skladbě *Thanathea*.⁸⁸

Jazykem se pohybuje na hranici mezi zvukovou sugestibilitou, nonsensem a náhodným experimentem.⁸⁹

⁸⁶ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.26.

⁸⁷ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁸⁸ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

⁸⁹ ZIZLER, Jiří. Fenomén Diviš [online]. *ITvar*. 2011, s.4-5. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://old.itvar.cz/prilohy/78/Tvar20-2011.pdf>. [cit. 2024-03-09].

Verše jsou disharmonické a inklinující ke kakofoničnosti, která odráží textem postupující ošklivost. Jeho experiment s jazykem se značně liší od tzv. „bednářovské milosti slov“.⁹⁰ Nezdržuje se užívání vulgarismů, které jsou v básních poměrně bohatě obsaženy „*To užs měl vole v břiše samurajský meč*“.⁹¹ Explicitně vyjadřuje vše ve své pravé podstatě.

Skladba může finálně působit jako tvůrčí experiment v tom, kolik toho poezie vydrží. Ivan Diviš zde došel až na pokraj nového jazyka, jež v sobě skrývá cosi komického. Sexuální spojení se smrtí vnímal jako výsostné poznání.⁹²

⁹⁰ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

⁹¹ DIVIŠ, Ivan. *Thanathea*. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1. s.13.

⁹² ZIZLER, Jiří. Fenomén Diviš [online]. *ITvar*. 2011, s.4-5. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://old.itvar.cz/prilohy/78/Tvar20-2011.pdf>. [cit. 2024-03-09].

6. ANALÝZA A INTERPRETACE DIVIŠOVÝCH SNŮ

6.1. ANALÝZA SNŮ

Před Freudovými spisy o výkladu snů byly sny považovány za nesmyslné nebo jako předpovědi budoucnosti. Po jeho studii se došlo k závěru, že sny přeci jen mají význam. Snění umožňuje lidem spát i přes rušivé myšlenky nebo fyzické nepohodlí. Vědecké výzkumy ukazují, že sny spočívají v instinktivních pohnutkách. Sigmund Freud sny popisoval jako myšlenkové řetězce, které představují splnění nesplněných přání a tužeb. Sen o vodě člověku tedy naplnil potřebu napít se. Vědecký pracovník Robert Stickgold vysvětluje sny jako způsob, jakým náš mozek zpracovává události uplynulého dne. Symboliku snů přirovnal ke hledání významů v návrzích počítačové kontroly pravopisu.⁹³ Existuje psychologická technika, která poskytuje výklad snů, čímž se každý sen ukáže jako smysluplný. Obsah snů vychází z toho, co jsme prožili, a má přístup ke vzpomínkám bdělému stavu nepřístupným. Sen je svědectvím o vědomostech a vzpomínkách. Zdrojem snů je i život v dětství. Zvláštnost paměti ve snu spočívá v tom, že vhodným materiálem jsou i ty nejlhostejnější a nejobyčejnější vzpomínky. Snovými podněty jsou fyzické i psychické vzruchy.⁹⁴ Typickými sny jsou sny o smrti drahých osob, o rozpacích z nahoty, o zkoušce a jiné typické sny, o kterých hovoří na základě výsledků psychoanalýzy. Jiné sny, jako jsou sny o létání a padání, opakují dojmy z dětství spojené s pohybovými hrami.⁹⁵ Symbolický výklad snu zaměňuje snový obsah za obsah jiný a srozumitelný. Druhou je tzv. „šifrovací“ metoda, ve které se každý znak překládá podle stanoveného klíče. Například se podíváme do snáře, co jednotlivé prvky znamenají a spojíme je do souvislostí. Sigmund Freud svým pacientům překládal své interpretace snů, které spočívaly v jeho vnímání souvislostí.⁹⁶

⁹³ GOETENICK, Sue. Dream state one hundred years after Sigmund Freud's seminal theory on dreams, modern scientists are still trying to piece together an accurate analysis [online]. *The Dallas Morning News*, 1999. Dostupé z: <https://www.proquest.com/docview/388156169?parentSessionId=gmichwJ7qoylHHfy2PJ7k4%2B9uUCw0tc tjkY0G2yGa0%3D&sourcetype=Newspapers>. [cit. 2024-04-01].

⁹⁴ FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1998. ISBN 8086123081.

⁹⁵ FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1998. ISBN 8086123081.

⁹⁶ FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1998. ISBN 8086123081.

Současná psychoanalýza každopádně vychází z díla Wilfreda Ruprechta Biona, který pracuje se souborem mentálních operací, jež přetváří sensorické impresy do prvků zkušenosti. Člověk má ve spánku emocionální zážitek, kterému se přiřazuje význam. Sny jsou vyloženy jako „*symptom mentálního zažívání*“.⁹⁷

Snění je individuální a nesnadno přenositelné. Po probuzení snové zážitky mizí, ale pro spisovatele snů tím vše začíná. Zaznamenávají nejasné a záhadné zážitky z noci do textu.⁹⁸

6.2. NOC, NEBUDEŠ SE BÁTI

V této části analyzujeme vybrané sny z Divišovy sbírky, jež je rozdělena na sny „*Sny dětí a o dětech*“, „*Sny erotické*“, „*Sny literární*“, „*Sny z pohyblivého kamene*“, „*Sny agresivní, perzekuční a exekuční*“, „*Sny o Praze*“, „*Sny okupační, emigrantské a o prdeli kapitalismu*“, „*Čtyři sny o Vladimíru Holanovi*“, „*Sny psychotické*“, „*Sny vazebné*“, „*Sny vizionářské a sny o horách*“, „*Krutí srandovní skřeti*“, „*Šroub do živého*“, „*Sny gigantomachické a labyrintické*“, „*Stesk po domově a touha po světě*“.⁹⁹

Ivan Diviš sny odposlechl od cizích lidí a literárně je zpracoval spolu s vlastními sny.

Snům dětským ponechal autenticitu dětského jazyka, naopak do snů ženy Lídy autorsky zasáhl. V některých snech jsou vynechány detaily, avšak u ostatních jsou zcela jasné. U snů delších, s bohatou dějovou linií, se uplatňuje autorova imaginace a kreativní duch. Sny jsou odrazem ponuré a tísnivé atmosféry 2. poloviny 20. století, která je charakteristická válečným šílenstvím, chaosem, paranoidním smýšlením a strachem z ohrožení. Sny se v neposlední řadě dotýkají strachu z dezintegrace, rozpadu světa, a tedy i vlastní osobnosti. Nenadálé přemostování v času a prostoru, stejně jako tenká hranice mezi světem snů, jsou charakteristické i pro autorovu poetickou tvorbu. Objevují se čínské prvky stávající se šifrou

⁹⁷ ŠUBRT, Miroslav. Obsahová analýza snů u českých studentek [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/>. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radovan HRUBÝ. s. 17-18.

⁹⁸ ČIČOŇ, Petr. Sny jako groteska [online]. *Host*, 2024. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/13842-sny-jako-groteska>. [cit. 2024-03-15].

⁹⁹ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s. 283-289.

stejně jako je jí pro nás čínské písmo. V textu „*Šroub do živého*“ se setkáme s tematikou kolem LSD, již se věnuje Diviš na základě vlastní zkušenosti po požití této látky.¹⁰⁰

Při čtení a interpretaci díla nesmí docházet ke ztotožňování mýtů se sny. Je důležitá nediferencovanost mytologického myšlení a vědy, ale také je potřeba je od sebe zcela neodlučovat.¹⁰¹

Sen je nevyprovokovatelný. Přepadne nás sám od sebe, aniž bychom věděli, kde se vzal. Nelze vystopovat možnou vazbu a příčinnou souvislost mezi snem a životem, přesto sen vnímáme jako potvrzení nějaké skutečnosti nebo jako výpověď o našem životě a cítění.

Knihy snů spočívá v konfrontaci jednotlivých snů s básnickým životem, stejně jako ve skladbě *Thanathea*. V obou vybraných dílech autor pracuje s pocity strachu a hrůzy. Například prvek mučení figurující v *Thanathei* se i v této sbírce poměrně často objevuje, např. *První sen Evin* příznačně pracuje s prvky bolesti, hrůzy a strachu z mučení. „*Dívku uvnitř provrtá v pase jako zátku. Mučená se bezhlese, prkenně přelomí v pase a vlasy jí spadnou na zem.*“¹⁰²

Diviš čtenáři dopřává prostor pro vlastní dokreslení snů a konečného obrazu dle vlastní fantazie. Interpretace snů není zcela jasná, sám autor se do interpretace snů nikdy nepustil.

Jednotlivé sny se od sebe odlišují i rozsahem, některé postihl na pár řádcích, jiné jsou obsáhlejší s bohatým dějem i motivy. Sny jsou rozděleny podle tematiky a atmosféry. Detaily snů jsou literárně či kulturně inspirované.

Základními konstantami typickými pro celé dílo jsou hrůza, děs, bolest, prolínání světů, bizarnost a změna prostředí. Několikrát se v textu objevují i noční můry, ze kterých jde hrůza. Sny jsou temné a skličující. Autor často pracuje s pocity opuštěnosti a izolace.

Exilu jsou věnovány *Sny okupační, emigrantské a o prdeli kapitalismu a Sny agresivní, persekuční a exekuční*. Byly vyvolané politickým terorem, jež vyústil v Divišův osobní horor. Graduje to až k tomu, co zničilo jeho život. Všechny sny v závěru se dotýkají pocitu odloučení. Jde o reflexi útočného jednání a pronásledování. Je v nich patrný i vliv konce druhé světové

¹⁰⁰ ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

¹⁰¹ MELETINSKIJ, Jelezar Moisejevič. *Poetika mýtu*. Přeložil Miroslav DROZDA, přeložil Jaroslav ŽÁK. ARS. Literárněvědná řada. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0804-9.

¹⁰² DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.183.

války, k němuž se vztahují konkrétně sny z období 1945-1965. Traumatické exilové období souvisí se sny po roce 1968, v nichž se projevuje nacistická totalita, komunismus a nespravedlnost. Tyto vlivy podtrhují agresí i persekuci v Divišových snech.

Místnost Československo, sen Lídy z července 1972, nese značný odkaz na situaci v Československu, které bylo okupováno vojsky Varšavské smlouvy. S tím souvisí autorova emigrace, tedy exil, který vnímal jako svůj „trest smrti“ a k němuž se ve svých textech opakovaně vrací. Je zde vykreslena prázdnota vlasti bez svobody „*Všechny pokoje byly prázdné*“.¹⁰³ Autor zde vyslovuje nemožnost kamkoliv utéct před touto prázdnotou. Na tuto politickou situaci narážíme i v přechodí skladbě *Thanathea*, v níž stejně jako zde zmiňuje a vykresluje situaci na našem území v období okupace.

Ve vlastním domě, sen z 28. srpna 1970, snil autor krátce po své emigraci, můžeme zde tedy vnímat jistou spojitost s jeho tehdejší situací. Reflektuje své vnitřní rozpoložení a pocity po opuštění vlasti spojené s nejistotou ve vlastním životě „*musím se pohřbít sám*“.¹⁰⁴ Naznačuje konec svého života, smrt, která by jej zbavila jeho trápení.

V textech se mnohokrát projevuje strach, takový strach, že se ze snu člověk v samém vrcholu té hrůzy probudí. Strach skličující a způsobující pocity úzkosti. Tato hrůza je odrazem ztráty autorovy jistoty a kontroly v jeho životě s pocity bezmoci a frustrace. *Sen otcův z r. 1905* zmiňuje důležitý přízrak „*Z rychlého kroku se stává běh, už místnostmi proletuju, přízrak se stejnou rychlostí za mnou*“.¹⁰⁵ Hlavním prvkem snu je nejen přízrak, ale spíše gradující pocit úzkosti a vrcholící hrůza pro tuto sbírku charakteristická. Námět znamená je zakomponován ve více snech „*je to blažená zvěst*“.¹⁰⁶ *Sen matčin z r. 1925* má přímou návaznost na předcházející text „*S výkřikem dusivé hrůzy, vrhá se k dětské postýlce a ačkoliv v ní synáček, právě nakojený, dávno blaženě spí, mladá maminka ji začne zuřivě prohledávat a hledat v ní ono druhé, zadušené dítě*“.¹⁰⁷ Autor si uvědomuje, že zmíněným dítětem mohl být on. Slovem „*dusila*“ jasně navazuje na pocit úzkosti, jež člověka vnitřně dusí, svírá. V textu neustále zintenzivňuje a prohlubuje pocity děsu, které v nás sen zanechává. „*úzký gauč, na gauči mrtvolka, zatím se*

¹⁰³ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.20.

¹⁰⁴ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.280.

¹⁰⁵ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.24.

¹⁰⁶ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.152.

¹⁰⁷ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.25.

mne to nijak zvlášť nedotýká. Přistupuji ke gauči, poznávám, že to není M. ale ty a jímá mne hrůza, která mne přerůstá... ¹⁰⁸

Prostřednictvím sbírky autor opět demonstroval téma smrti a umírání, jež je obecně zásadní pro jeho literární tvorbu. Smrt dominuje v předcházející skladbě *Thanathea*, stejně jako zde. Podobně jako v *Thanathei* přijímá smrt jako nedílnou součást lidského života, ale přesto smrt spojuje s pocity strachu a úzkosti z její nevyhnutelnosti. Symbolizuje pro něj určitou konečnost a změnu. „*Padám do jámy vedle nově postaveného kostela, je to jáma pro kříž, spadnu na tvoje mrtvé tělo, tím umírám, oba se proměňujeme v kořeny kříže*“.¹⁰⁹

Další spojitostí s *Thanatheou* je autorovo přiznání se k ubohosti svého života, jež je doprovázeno motivy smrti a bolesti. „*Zpřevracel jsem kapsy. Vypadl z nich křestní a rodný list. Vyřízl jsem si ledviny a játra. Odřízl si kružákem rty, takže jsem vypadal jak komparčik, pak hrtan a plíce, a podal to rovněž*“.¹¹⁰

Diviš zhmotnil smrt, poukazuje na její nadvládu a finalitu v rozhodování o naší existenci „*Usedavě se rozpláču, vím, že je tu přítomna smrt*“.¹¹¹ Tyto prvky vykazují podobnost se skladbou *Thanathea*, v níž autor artikuluje a prezentuje smrt jako všemocnou a nepřelstitelnou „*čekat, čekat bez všeho zabraňování, až mne smrt postaví po bok charbinským občanům*“.¹¹² Kontrastem k *Thanathei* je představení smrti v podobě mužské, nikoliv ženy, která by básníka mohla svádět „*smích postavu neohýbá, postava trčí jak zvápenatělá lať, a je to smrt, a je to muž – smrták*“.¹¹³

¹⁰⁸ DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.39.

¹⁰⁹ DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.37.

¹¹⁰ DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.73.

¹¹¹ DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.50.

¹¹² DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.126.

¹¹³ DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.190.

Textem se autor pohyboval na rozhraní mezi snem a realitou. Jsou kladeny otázky o podstatě skutečnosti a iluzi. V textu se přechází z jednoho světa do druhého, mění se prostředí a světy se prolínají „za plentou aréna, vysypaná pilinami, ale je tu jen další náměstí“.¹¹⁴

Jednou z hlavních konstant je bizarnost, jež se pro Diviše stala prostředkem vyjádření konfliktů a obav, které v životě prožíval. Vykresluje tak atmosféru snů a vyjadřuje často protichůdné aspekty lidského myšlení. Poskytuje prostor pro hlubší analýzu lidské existence a reality. Nastávají paradoxní situace, kdy se zdá, že všechno je možné a zároveň nemožné. „Po Kristově hrudi – sen trvá jen tři vteřiny – hopkají dvě opičky“.¹¹⁵ Sen *Pravé sluneční hodiny* je svědectvím o tom, že stejně jako k existencialismu měl Ivan Diviš blízko k surrealismu. Pracuje zde s vizí a fantastikou.

Ve snech *Souboj s otcem* a *Jedu do Chile!* vyjadřuje svůj vztah k otci. V prvním ze zmíněných nastává souboj v šermování a ve druhém popisuje nepříjemné pocity při setkání se s ním. Souboj může být metaforou pro boj o nezávislost, identitu a svobodu. Autor tímto vyjádřením mohl prezentovat svůj konfliktní postoj k autoritě. Cesta symbolizuje touhu uniknout omezením a tlakům, snahu po změně.

V části snů erotických je prezentováno Divišovo pozitivní vnímání ženského těla. Popisuje jejich oblečení, kladné i negativní vlastnosti. Nechybí v nich vyzdvihnutí výrazných křivek ženského těla, jako jsou boky a hýždě. Vícekrát se objevuje autorův sen se dvěma ženami, z něhož se pokaždé probouzí těsně před vyvrcholením. Ve většině snů z této oblasti nejde přímo o styk, ale spíše o popis okolností a detailů. Ve snu *Hadovna* mají ženy kolem těla obtočeného hada představujícího úd, jedná se zde o falickou symboliku. Tento sen může být vnímán jako ženská touha po intimním splnutí s mužem.

Autor ve svých úvodních poznámkách zmínil *Oranžový sen o podstatě člověka*, který označil za „podprahově mystický“.¹¹⁶ Navíc odkazuje k vlastnímu požití psychofarmak „nebyla-li předtím požitá v nenáležitém množství psychofarmaka, stojí sny o horách vždy

¹¹⁴ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.53.

¹¹⁵ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.139.

¹¹⁶ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.9.

v příbuzenství snů mystických.“¹¹⁷ Odlišným snem z celé sbírky, každopádně blízkým tématice psychotropních látek, je *Špýchar v Haliči* připomínající Klímovy snové halucinace. „*Po dvoře těkavě pobíhá duševně chorý pes, jménem Kaifáš.*“¹¹⁸

Ve sbírce jsou zahrnuty i sny slavnostní, korunovační a zasvěcující. Prostupují jimi religiózní a vizionářské prvky „*Stojím uprostřed jizby a čtu Evangelium, za okny bude válka, určitě, nekonečná poziční válka.*“¹¹⁹ Dalším významným elementem textu je dar nebo obdarování „*To vděčně vnímám rovněž: co mne ale přemáhá, je vědomí Daru.*“¹²⁰ a osvobození ve snu „*na ní se klene nádherná duha, na vrcholu segmentu sedí a ze strany na stranu se mírně kýve Pražské Jezulátko. Usmívalo se.*“¹²¹

Sen o Ústí n/Labem má jako jediný sen ze sbírky tři varianty. Ve všech autor využil příznačných slov (StB, obžalovaný, výslech, zadržení) k vykreslení pochmurné atmosféry v Československu během normalizace, kdy docházelo k pronásledování a utlačování. Podstatou těchto snů je autorovo zadržení, vyslýchání a mučení. Prezentuje vnitřní konflikt, smíření se s minulostí a přijetí následků za své činy. „*Jsem na StB v Ústí nad Labem, aspoň se to relativně oprávněně domnívám, protože zatím mne nebijou.*“¹²²

¹¹⁷ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.9.

¹¹⁸ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.142.

¹¹⁹ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.180.

¹²⁰ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.151.

¹²¹ DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.149.

¹²² DIVIŠ, Ivan. *Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3. s.167.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se v teoretické části zabývala životem Ivana Diviše a okolnostmi, které značně ovlivnily autorovu literární tvorbu. Životním i tvůrčím milníkem se mu stal odchod ze země, čímž přišel o svoji vlast i o svůj rodný jazyk. Exil společně se svými pocity nejistoty reflektoval ve svých dílech. Zmínili jsme zásadní texty, v nichž autor pracuje s celou řadou témat. Uvedli jsme základní historický kontext druhé poloviny dvacátého století, typický poválečným chaosem, obsazením Československa a nacistickým i sovětským vlivem. Následně jsme se věnovali dění v literárním světě a zkoumali jsme principy vývoje poezie od padesátých let minulého století společně s osobností Kamila Bednáře, kolem nějž se utvářela skupina literátů s Ivanem Divišem.

Ve výzkumné části práce jsme se věnovali analýze a interpretaci tématu snu a smrti v Divišově díle s důrazem na skladbu *Thanathea* a sbírku *Noc, nebudeš se báti*. Skrze analýzu jsme odhalili, že smrt a sen jsou pro Diviše zásadními a často se opakujícími motivy, které reflektují otázky lidské existence společně se společenskými a politickými událostmi druhé poloviny 20. století. Smrt a umírání jsou v díle spojena s pocity strachu a úzkosti, jež prožíval autor během svého života. Významným prvkem je básníková touha po poznání projevující se nejen ve výše zmíněných textech.

Ve skladbě *Thanathea*, spočívající v dialogu autora se smrtí, jsme vyzorovali jeho proměnu pojetí skutečnosti. Smrti poskytl fyzickou podobu svádějící ženy, s níž prostřednictvím jazyka sváděl boj. Finálně dochází k míru a přijetí smrti jako něčeho nevyhnutelného. Poskytuje nám působivé obrazy a metafory osvětlující složitost lidského bytí a vztahu ke smrti. Skladba je příkladem vrcholu jeho tvůrčího nového jazyka, v němž artikuloval skutečnosti takové, jaké jsou bez zdržování se jakýchkoliv vulgarismů či nesmyslných frází, v nichž Diviš spatřoval nečitelný, leč jasný smysl.

Divišovy sny ve sbírce *Noc, nebudeš se báti* konfrontují čtenáře s básníkovými životními osudy spojenými s hrůzou a životní nejistotou. Ve snech jsme našli základní konstanty celé sbírky, které jsme následně uváděli na konkrétních snech. Básníková tvorba se zde pohybuje na hranici mezi snem a realitou, s bizarními a surreálními prvky, jež značně vykreslují atmosféru druhé poloviny dvacátého století. V obou studovaných textech docházíme k poznání, že smrt je nevyhnutelná a nedílná součást lidské existence, s níž se básník v životě i díle smiřuje.

Text je důkazem o skutečnosti, že čtenář Divišových děl nesedá k hotovému a naaranžovanému dílu, prochází společně s autorem jistým procesem poznání. Diviš je spisovatelem, jenž v mysli čtenáře zůstane a inspiruje jej k zamyšlení.

Tato práce se věnovala hlubšímu porozumění Divišově literární tvorbě a jeho reflexi na otázky života, smrti, lidské existence a vlastních životních osudů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRIMÁRNÍ LITERATURA

DIVIŠ, Ivan. Noc, nebudeš se báti ...: záznamy snů z let 1905-1987. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-098-3.

DIVIŠ, Ivan a WERNISCH, Ivan, WERNISCH, Ivan (ed.). Teorie spolehlivosti. [1. vyd.]. Praha: Torst, 1994. ISBN 8085639289.

DIVIŠ, Ivan. Thanathea. Poesie (Orpheus). Praha: Orpheus, 2004. ISBN 80-903310-4-1.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ČERNÝ, Václav a KOSEK, Josef, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). První a druhý sešit o existencialismu. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 802040337X.

FREUD, Sigmund. Výklad snů: O snu. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1998. ISBN 8086123081.

GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945: (1945-1969.). 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. Učební texty vysokých škol. ISBN 80-7067-070-3.

HOLÝ, Jiří (ed.). Český Parnas: literatura 1970-1990 : interpretace vybraných děl 60 autorů. Praha: Galaxie, 1993. ISBN 808520407X.

MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, c2004. ISBN 8071789399.

MELETINSKIJ, Jeleazar Moisejevič. Poetika mýtu. Přeložil Miroslav DROZDA, přeložil Jaroslav ŽÁK. ARS. Literárněvědná řada. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0804-9.

NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Mytologie. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-125-6.

SARTRE, Jean-Paul. Existencialismus je humanismus. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.

TRÁVNÍČEK, Jiří. Poezie poslední možnosti. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-74-2.

ZIZLER, Jiří. Ivan Diviš - Výstup na horu poezie. Tváře české literatury, sv. 3. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-885-7.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ČIČHOŇ, Petr. Sny jako groteska [online]. *Host*, 2024. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/13842-sny-jako-groteska>. [cit. 2024-03-15].

GOETENICK, Sue. Dream state one hundred years after Sigmund Freud's seminal theory on dreams, modern scientists are still trying to piece together an accurate analysis [online]. *The Dallas Morning News*, 1999. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/388156169?parentSessionId=grmichwJ7qoylHHfy2PJ7k4%2B9uUCw0tctjkY0G2yGa0%3D&sourcetype=Newspapers>. [cit. 2024-04-01].

HLAVATÝ, Pavel. Emigrační "trest smrti" pro Ivana Diviše [online]. *Český rozhlas*. 2014. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/emigracni-trest-smrti-pro-ivana-divise-6541830>. [cit. 2024-04-09].

KAZALARSKA, Zornitza. Poetika přípravy: České a slovenské scény autobiografického písania v 70. a 80. rokoch 20. storočia [online]. *Slovenská literatúra*. 2016, roč. 5, s. 364-374. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcgclclefindmkaj/https://www.sav.sk/journals/uploads/11131008--SL-2016-5-kazalarska-364-376.pdf>. [cit. 2024-02-09].

MACHÁČKOVÁ, Markéta. Aspekty postmoderní poetiky a básnické sbírky Ivana Diviše z 90. let 20. století [online]. Brno, 2010 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x1y25a/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Vlastimil ČECH.

MIČOLOVÁ, Martina. Motivický svět básnického díla Ivana Diviše [online]. Brno, 2006 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tudch/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Miroslav CHOCHOLATÝ.

PAVLOVSKÝ, Jakub. Exilová oddělenost básníka a čtenáře [online]. *Host*, 2020. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/12905-exilova-oddelenost-basnika-a-ctenare>. [cit. 2024-03-01].

ŠLAJCHRT, Viktor. *Mezi Punkvou a Everestem* [online]. *Respekt*, 1995. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1995/4/mezi-punkvou-a-everestem>. [cit. 2024-03-25].

ŠUBRT, Miroslav. Obsahová analýza snů u českých studentek [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/>. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radovan HRUBÝ.

VODÁČKOVÁ, Daniela. Báseň v odraze VII. (Ivan Diviš) [online]. *ITvar*. 2021, č. 12. Dostupné z: <https://itvar.cz/basen-v-odraze-xii-ivan-divis>. [cit. 2024-03-12].

ZÁBORCOVÁ, Milada. Fenomén smrtí v české literatuře 20.století [online]. Praha, 2007 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Petr BÍLEK.

ZIZLER, Jiří. Fenomén Diviš [online]. *ITvar*, 2011,s.4-5. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/http://old.itvar.cz/prilohy/78/Tvar20-2011.pdf>. [cit. 2024-03-09].